

Memòria | Actualitzat el 04/03/2025 a les 10:00

Cooperativisme: baluard en la lluita contra el feixisme

El sociòleg Ivan Miró repassa en aquest article el compromís antifeixista del cooperativisme català | « Com als anys 30 del segle XX, els nous feixismes són la resposta de les elits globals al caos sistèmic ? geopolític, econòmic, ecològic i social ? que elles mateixes han provocat »

Portada d'Acción Cooperatista del 31 de juliol del 1936 | Arxiu

«Els que ens agrupem en torn a la bandera internacional dels set colors, símbol de l'aliança i la pau, davant la provocació dels professionals de la guerra, no podíem de cap manera abstenir-nos en prestar la nostra decidida col·laboració. I en el mateix sentit les nostres entitats, que tants associats tenien i tenen l'arma al braç al carrer: han sabut complir amb el seu deure com baluards antifeixistes, com avançades de la pau i com institucions proletàries, creades per al poble i sostingudes pel poble».

Acción Cooperatista, 31 de juliol de 1936.

Així definia l'editorial d'Acción Cooperatista, el portaveu de la Federació de Cooperatives de Catalunya, a les cooperatives catalanes: "baluards antifeixistes". Ho feia reportant quina havia

estat la resposta del cooperativisme català davant del cop d'Estat feixista del juliol de 1936, quan aquestes institucions econòmiques populars, al costat de la resta d'organitzacions obreres, es posaren al servei de la massiva resposta del poble treballador i republicà, que aconseguí, amb el seu sacrifici, aturar el cop d'Estat a Catalunya. "El poble que parlà a les urnes ha hagut de confirmar per les armes la seva victòria", certificava el periòdic cooperatiu en els seus titulars.

El juliol del 36, tanmateix, el compromís antifeixista del cooperativisme català no s'expressà en la mobilització miliciana de les seves bases, una tasca que des del mateix moviment es reconegué més pròpia de les organitzacions sindicals i polítiques, com en exercir de nou el seu rol històric de rereguarda econòmica del conflicte social. "Des del primer moment", s'afirmava, "les nostres cooperatives es convertiren en centres d'aprovisionament de les milícies". Poques hores després del cop, els òrgans federatius també posaven totes les existències de les cooperatives, tant de consum com de producció, al servei del nou Comitè Central de Proveïments. Així, el cooperativisme obrer català prestava "la seva col·laboració franca i decidida a les forces i milícies del poble que amb tanta abnegació es llançaren espontàniament a la lluita", i ho feia subratllant, a més, la presència en la lluita de "tants companys enrolats en la nostra organització, i no poques companyes animoses, pertanyents a les sindicals llibertàries, socialistes, comunistes i a partits republicans d'esquerra."⁽¹⁾

El feixisme serà vençut Es precis anorrear el capitalisme espanyol La revolució victoriosa ofereix perspecti- ves brillantíssimes a la cooperació

*El veritable progrés i benestar es concreta en
l'organització econòmica de tipus col·lectiu*

EDITORIAL

Ja ha sortit «TREM». Amb la publicació del primer número del nostre òrgan central satisfem una necessitat de primer ordre. Sense un òrgan traductor i interpretador dels nostres problemes i dels nostres neguits el nostre moviment no podria lliscar prou lleugerament. Avui, amb «TREM» al carrer, podem parlar fort, alt i per tots i tot-hom.

Les circumstàncies en que apareix el nostre portaveu mereixen, es precis, que nosaltres joves conscients les analitzem. Cal deduir d'aquests moments històrics el ritme i la conducta a observar en els dies que han de venir.

«TREM» no serà un periòdic d'observació, ni de actituds contemplatives en torn els esdeveniments del nostre país.

«TREM» serà un amplificador, un altaveu dels problemes de la nova generació que vol alliberar-se. Un òrgan al servei de la cooperació. Una publicació contra totes les institucions tiràniques i oprobioses. Un traductor de les veritables essències col·lectivistes i alliberadores del Cooperativisme.

Ara que ja ha sortit «TREM» les Joventuts Cooperatives de Catalunya tenen el seu periòdic.

Amb «Trem», amb la Unió de Joventuts Cooperatives de Catalunya, amb tot el nostre bagatge d'emancipació econòmica anem cap a l'establiment de mesures d'ordre econòmic que sintetitzin els objectius de la lluita que sostenim.

Drets i decidits, coratjosament i amb decisió cap a l'emancipació econòmica dels oprimits.

«TREM», ho promet, serà un símbol gloriós que honorarà el moviment cooperatiu.

AMUNT, PER LA VICTORIA

TREM

ANY 1

Barcelona, 1 octubre del 1936

NÚM. 1

SALUTACIÓ

L'Unió de Joventuts Cooperatives, de Catalunya al inici la publicació del seu òrgan central «TREM» saluda fraternal i cordialment a tota la premsa cooperatista.

Saluda de la mateixa manera, també, a tota la premsa obrera.
Salut!!

A més d'exercir de rereguarda econòmica, el cooperativisme català també desplega el vessant milicià del compromís antifeixista. Fou el cas de la Unió de Joventuts Cooperatistes de Catalunya, fundada oficialment el 30 d'agost de 1936, a la calor de la guerra i la revolució, que comptà amb les seccions juvenils de les cooperatives dels barris barcelonins de Gràcia i Sant Andreu, que en foren les impulsores, així com les de Manresa, Terrassa, Sabadell, Igualada, Mataró, Súria, Viladecans, Fuliola, Esparreguera, Fígols, Cornellà de Llobregat, l'Agrupació Vidriera de Sants i la Unió de Cooperadors de Barcelona, la potent fusió de les cooperatives de consum barcelonines que nasqué amb 93.000 famílies associades. La Unió de Joventuts, amb més èmfasi que els òrgans federatius, expressà un clar tarannà revolucionari i recalca "el paper important que desenvolupen les cooperatives com factor anticapitalista"(2), un posicionament que tingué traducció pràctica en el combat. El primer número de la seva publicació, Trep, s'iniciava amb un contundent titular: "El feixisme serà vençut. És precís anorrear el capitalisme espanyol"(3).

Aquell compromís de la Unió de Joventuts significà l'enrolament de milicians cooperativistes al front de guerra d'Oscà, que comportà els primers companys caiguts, com Faust Castells i Francesc Martí, de la cooperativa Teixidors a Mà de Gràcia, i d'Elisa, o Felissa, Garcia, de la cooperativa L'Andreuca, que segons Trep, "morí quan lluitava per conquerir la emancipació que havia desitjat en vida. Felissa Garcia és una joia que adornarà el llibre dels herois caiguts per la metralla del feixisme assassí"(4).

Elisa Garcia Foto: Arxiu

A la fi de la guerra, i amb la derrota republicana, el compromís antifeixista del cooperativisme català, tant en la rereguarda econòmica com en les milícies populars, fou cobrat car per les autoritats del nou règim franquista. La persecució a les cooperatives es manifestà amb la confiscació de les entitats a l'empara de la 'Ley de Confiscación de Bienes Marxistas', confiscacions que només es produïren a Catalunya i afectaren centenars de cooperatives de consum i una trentena d'agràries i de producció, sobretot situades fora de les grans ciutats (5).

Aquell massiu robatori feixista del patrimoni cooperatiu significà l'inici de la fi del cooperativisme obrer català, amb els seus dirigents exiliats, com Joan Ventosa i Roig, o afusellats, com Joan Peiró, o empresonats com Pere Aguilera, o en un exili interior, com Micaela Chalmeta; i amb tots els organismes federatius democràtics clausurats i substituïts per òrgans sota el control del sindicat

vertical, com les Uniones Territoriales de Cooperativas (UTECA), fet que provocà que l'Estat espanyol fou expulsat de l'Aliança Cooperativa Internacional. La repressió al cooperativisme català s'allargaria fins als anys 50, amb accions com la clausura de Centre d'Estudis Cooperatius fundat per Albert Pérez Baró, i només pogué reorganitzar-se legalment - com a moviment federatiu democràtic - amb la fi del règim franquista.

Cooperativisme d'Alliberament enfront dels nous feixismes

Els feixismes clàssics, com l'alemany, l'italià o l'espanyol, es dedicaren a reprimir durament el cooperativisme obrer, independent i democràtic, en una onada de terror de classe que s'erigí precisament en la resposta capitalista a l'emergència d'una força obrera internacional. Els assalts a les cooperatives socialistes italianes, per exemple, per part de les camises negres de Mussolini, s'expliquen per la necessitat dels moviments feixistes d'acabar amb aquells contraforts obrers -econòmics, culturals, de sociabilitat, un "immens capital social i organitzatiu dels treballadors" (6) ...- per tal de consolidar el projecte polític i econòmic de les classes dominants. I a l'inrevés, el cooperativisme obrer, davant d'aquella onada tenebrosa que arrencà a l'Europa d'entreguerres, tingué un compromís nítidament antifeixista, com el cooperativisme obrer català dels anys 30, que l'exercí tant des del punt de vista econòmic com milicià.

Menys conegut és el paper que els moviments polítics de resistència antifeixista atorgaren al cooperativisme, i és significatiu rescatar-lo perquè ens mostra pistes de futur. Com el cas del *Conseil National de la Résistance*, la gran aliança de la resistència francesa contra l'ocupació nazi i el col·laboracionisme del règim de Vichy. Format per totes les branques combatents, els sindicats socialistes i comunistes i un ampli ventall de forces polítiques (des de l'esquerra comunista fins a la dreta conservadora i catòlica), el seu Programa aprovat el 15 de març de 1944 expressà, al costat d'una ruptura política amb el règim feixista, la necessitat també d'una ruptura econòmica. Així, incloïa, en els objectius de la reconstrucció antifeixista de França, la "instauració d'una veritable democràcia econòmica i social que impliqui la supressió dels grans feus econòmics i financers en la direcció de la economia"; "una organització racional de l'economia que asseguri la subordinació dels interessos particulars a l'interès general", "el retorn a la nació de tots els grans mitjans de producció" i, significativament, "el desenvolupament i sosteniment de les cooperatives de producció, de consum, de venda, agrícoles i artesanals" (7).

Manifestació "Així no es pot viure" contra la pujada dels preus del lloguer i manca d'habitatge del 2022 Foto: XES

Avui novament patim l'auge de l'extrema dreta arreu del planeta, patrocinat per un capitalisme global que empeny als pobles a la violència i a la guerra per tal de salvar-se com a sistema. Com als anys 30 del segle XX, els nous feixismes són la resposta de les elits globals al caos sistemàtic - geopolític, econòmic, ecològic i social - que elles mateixes han provocat. Finançant discursos d'odi, utilitzant les xarxes socials com a plataformes de manipulació de masses, les noves dretes radicals conquisten al poder polític en nombrosos països i escoren el "sentit comú" social cap al racisme, la xenofòbia, el militarisme, el classisme o el masculisme. Neoliberal i autoritària, la nova onada reaccionària global -de Trump a Milei, de VOX a Aliança Catalana, d'Orban a Netanyahu - naturalitza les desigualtats socials i les segregacions racials, legitima la dominació política i econòmica d'un pocs contra les majories i soscava les bases més elementals de qualsevol projecte de democratització política i social (8).

Debat "Les cooperatives davant l'ascens de l'extrema dreta", organitzat per la Fundació Roca Galès, el 28 de novembre a La Model de Barcelona. Foto: Fundació Roca Galès

Davant d'aquesta nova bifurcació històrica, el cooperativisme català actual no pot romandre únicament com un "operador econòmic en el mercat", sinó que ha d'exercir la seva responsabilitat política i social. Actualitzant aquell "Cooperativisme al servei del Poble" de les cooperatives catalanes del juliol del 36, avui cal un Cooperativisme d'Alliberament que treballi en diferents plans contra l'opressió que ja exerceixen les noves dretes radicals, estiguin al poder formal o no. En el pla comunitari, amb l'enfortiment de les estructures socioeconòmiques territorials, i la creació de llocs de treball i habitatge cooperatius i projectes materials de sobirania en l'àmbit local, que barrin pas al feixisme sobre terreny. En el pla comunicatiu, cultural i educatiu, socialitzant imaginaris alliberadors, potenciant l'art i la cultura compromesa, fomentant la reflexió crítica i l'ètica de la solidaritat. En el pla social, aprenent de les pràctiques feministes, ecologistes o del moviment per l'habitatge, i construint un cooperativisme divers i antiracista, amb presència activa de persones migrants i racialitzades, posicionat políticament contra el racisme estructural com la Llei d'Estrangeria. I en el pla del canvi sistèmic, participant d'aliances per la construcció d'un altre model polític i econòmic general, que deixi enrere les bases econòmiques del feixisme, ja que la descomposició social i ecològica que produeix el capitalisme i l'ascens de l'extrema dreta van agafats de la mà.

(1) *Acción Cooperatista*, núm. 690-691, 31 de juliol de 1936.

(2) Garner, J. "Cooperativisme Revolucionari: la Unió de Joventuts Cooperatistes de Catalunya", *Cooperació Catalana* núm. 282, novembre del 2005.

(3) *Tremp* núm. 1, 1 d'octubre de 1936.

(4) *Tremp*, op.cit. Per una biografia d'Elisa Garcia Sáez (1916- 1936), cooperativista de L'Andreuena, treballadora a la Fabra i Coats i membre de la UGT i del POUM: Vinyes. P. *Elisa Garcia, cooperativista i miliciana antifeixista*. Llop Roig, 2021.

(5) *Informe sobre els patrimonis confiscats a les cooperatives el 1939*. Generalitat de Catalunya, 1983.

(6) Domènech, A. *El eclipse de la fraternidad*. Akal, 2019.

(7) Andreassi, A. "Fascismo y antifascismo: 1922-1945" a: Sánchez Cervelló, J. (coord.). *El pacte de la No intervenció: La internacionalització de la Guerra Civil espanyola*. URV, 2009.

?(8) Urban, M. *Trumpismos: Neoliberales y Autoritarios. Radiografía de la derecha radical*. Verso, 2024.

[Article publicat a Cooperació Catalana núm. 493 - GENER 2025]